

HISTORISCHE KLASSIEKERS

Lesbrief

Isabella de Moerloose

Docentenversie

Deze lesbrief hoort bij de podcastreeks [Historische klassiekers](#) van Fixdit.

De opdrachten voldoen aan de nieuwe eindtermen van het schoolvak Nederlands.

Bij deze lesbrief hoort een antwoordmodel dat docenten die met hun school-account mailen kunnen opvragen bij mjklaver@gmail.com of jokebrasser@gmail.com.

Doelgroep

Deze lesbrief is bedoeld voor leerlingen in de bovenbouw havo/vwo (Nederland) en ASO, 3e graad (Vlaanderen)

Benodigheden

- Lesbrief Isabella de Moerloose Leerlingenversie
- De hertalingen door Lize Spit, bijgevoegd en [hier](#) te vinden.
- Fragment uit Autobiografie van mijn lichaam door Lize Spit, [hier](#) te vinden.
- Informatie over Jonas en de walvis, bijvoorbeeld [hier](#)
- Antwoordmodel

Leerdoelen

De leerling kan autobiografische fragmenten analyseren en interpreteren met aandacht voor toon, perspectief en betekenis.

De leerling kan literaire middelen (zoals beeldspraak en motieven) herkennen en uitleggen hoe ze bijdragen aan de interpretatie.

De leerling kan uitleggen hoe *Vredetractaet* past binnen de 17e-eeuwse context en verbanden leggen tussen literatuur en maatschappij.

De leerling kan verschillen en overeenkomsten benoemen tussen vroegmodern en hedendaags autobiografisch schrijven.

Tijdsduur

2 à 3 uren

HISTORISCHE KLASSIEKERS
lesbrief ISABELLA DE MOERLOOSE

1. Introductie door de docent (ca. 15 minuten)

Korte introductie Isabella de Moerloose (1661 (?) - na 1712)

Isabella de Moerloose is een opvallende, eigenzinnige stem uit de zeventiende eeuw. In een tijd waarin vrouwen zelden over hun eigen leven schreven als dit niet religieus was – en het al helemaal niet lieten drukken – publiceerde zij in 1695 een boek van bijna 700 pagina's over haar eigen ervaringen. *Vrede tractaet* is de titel van het autobiografische boek van De Moerloose, die rond 1661 in Gent werd geboren.

Haar *Vrede tractaet* is een uitzonderlijk vroeg voorbeeld van wat wij tegenwoordig een egodocument noemen: een tekst waarin iemand over zijn of haar eigen leven, gedachten en gevoelens schrijft. Zulke teksten uit de zeventiende eeuw zijn zeldzaam, zeker van vrouwen en al helemaal van iemand uit de middenklasse (die afzakt naar de eenvoudige burgerij).

Wat Isabella de Moerlooses autobiografie zo bijzonder maakt, is haar openhartigheid. Ze schrijft niet alleen over haar jeugd in Gent en haar latere huwelijk met een Zeeuwse predikant, maar ook over ruzies, twijfels en zelfs over haar seksleven. Dat was in haar tijd ongehoord. Ze beschrijft hoe ze als kind eerst werd bewonderd – onder andere omdat ze “met de helm” geboren was, wat men zag als een bijzonder teken, maar later streng werd aangepakt. Zulke persoonlijke herinneringen geven ons een zeldzaam inkijkje in het dagelijks leven van een zeventiende-eeuws meid.

Nog opvallender is haar durf om kritiek te leveren. Isabella de Moerloose verzette zich tegen het slaan van kinderen en tegen het bang maken van kinderen met verhalen over de duivel. Ze vond bovendien dat vrouwen recht hadden op hun eigen verlangens, ook binnen het huwelijk. Ze stelde zelfs vragen bij de uitleg van de Bijbel. Daarmee ging ze lijnrecht in tegen de heersende ideeën van haar tijd.

Haar boek was niet alleen een levensverhaal, maar ook een verdediging van haar denkbeelden. Die vrijmoedigheid had gevolgen: na de publicatie van haar boek werd Isabella de Moerloose gearresteerd en jarenlang opgesloten, eerst in het spinhuis (gevangenis) en later in het dolhuis (psychiatrische inrichting). Toch blijft haar stem hoorbaar. Dankzij haar egodocument kunnen wij vandaag kennismaken met een vrouw die haar tijd ver vooruit was.

De docent legt uit wat een egodocument is en vertelt het Bijbelverhaal Jona(s) en de walvis.

Egodocument: een tekst waarin iemand zijn of haar eigen leven, gedachten en gevoelens vastlegt (bijvoorbeeld dagboeken, brieven, autobiografieën). *Het Achterhuis*, het dagboek van Anne Frank is een bekend voorbeeld van een egodocument.

Lees in de hertaling van Lize Spit de volgende fragmenten voor:

De mooie jongeman (deel 1)

De mooie jongeman (deel 3)

Bronnen voor de docent

- **Podcastaflevering Isabella de Moerlose**, met hertalingen van Lize Spit en literatuurwetenschapper Karen Hollewand, in de reeks Fixdit Historische Klassiekers
- Isabella de Moerlose. Meeslepend openhartig (Literatuurgeschiedenis.org).
- Herman Roodenburg, 'De autobiografie van Isabella de Moerlose. Sex, opvoeding en volksgeloof in de zeventiende eeuw.' In: *Tijdschrift voor sociale geschiedenis* 9 (1983), p. 311-342.
- Els Stronks, 'Een omvangrijk en openhartig egodocument. Isabella de Moerlose'. In: Riet Schenkeveld-van der Dussen (hoofdred.), Karel Porteman, Lia van Gemert en Piet Couttenier, *Met en zonder lauwerkrans. Schrijvende vrouwen uit de vroegmoderne tijd 1550-1850: van Anna Bijns tot Elise van Calcar*. Amsterdam University Press, Amsterdam 1997.

Eindtermen

Eindterm 1: De leerling toont begrip van zakelijke en literaire teksten, passend bij het lees- of luisterdoel. → Opdracht A en B

Eindterm 2: De leerling evalueert en reflecteert op zakelijke en literaire teksten, passend bij het lees- of luisterdoel. → Opdracht A en B

Eindterm 16: De leerling toont inzicht in het gebruik van literaire middelen bij de interpretatie van teksten. → Opdracht A en B

Eindterm 17: De leerling evalueert diens literaire ontwikkeling aan de hand van literaire teksten. → Opdracht A en B

Eindterm 18: De leerling legt verbanden tussen literatuur, maatschappij en cultuur. → Opdracht A en B

Eindterm 19: De leerling toont inzicht in historische Nederlandstalige literatuur. → Opdracht A

H ERTALING

Lize Spit

O RIGINEEL

Isabella de Moerloose

Vredestractaat

Ik ben genoodzaakt om als een banneling rond te zwerven en bovendien word ik als een vreemdeling behandeld. Aan alle kanten wordt aan me getrokken, ik word kaalgeplukt.

In Friesland heb ik me aangeboden bij de Labadistische commune, maar daar werd ik afgescheept door de landheer die me vertelde dat de Labadisten reeds vertrokken waren. Ik reisde naar de Friese Prins met de vraag of die dan mijn geweten wilde zuiveren, maar er werd me verteld dat de Prins van huis was.

Ik zocht een woning in Friesland, maar vond er geen, en in Breda gebeurde hetzelfde. Ik reisde vervolgens naar Den Haag om daar de koning te spreken, maar tevergeefs.

In Goes, waar ik heen reisde om mijn spullen op te halen, bleek dat iemand mijn spullen had gestolen. Het moet mijn nicht Lena geweest zijn, die ik in huis heb genomen om te helpen, of Verkat, die ik sowieso niet helemaal vertrouw.

Eenmaal in Gouda aangekomen, kreeg ik een brief van Verkat waarin hij me aanspreekt op een afstandelijke toon, alsof ik een vreemde voor hem ben. Mijn spullen, zo schreef hij, behoren nu hem toe, en aan wie hem daar vragen over zal stellen, zal hij antwoorden dat hij er aanspraak op kan maken, omdat ik met hem naar bed ben geweest. Toen ik zei dat hij dat zou moeten bewijzen, zei hij dat dat niet moeilijk zou zijn, want de hele wereld wist dat ik een hoer was die het met Jan en alleman deed.

Waar ga je dat mee bewijzen, vroeg ik.

Hij antwoordde: met je schrijfsels.

Ik verklaarde hem dat hij juist in mijn schrijfsels geen bewijs zou vinden. Daarin leg ik juist uit dat het allemaal roddels zijn, verspreid door een teleurgestelde vrijer, en door twee mannen met slechte reputatie die ik op bezoek heb gehad.

Vrede tractaet, gegeven van den hemel door vrouwen zaet

Boek 3, vanaf pagina 169

Soo ben ick genootsaect geworden als een baling te swerven en al te ondervinden dat Vremdelingen overkomt. Vooreerst wiert ik van alle kant getrocken en gepluckt, moet ick seggen om de gemeene sleur te volgen of mannier van spreken.

Ick ging voor eerst naer Vrieslant om met de Labadisten te spreken of den Prins om vrijheyte van contientie te ver-soeken, maer wiert af geslaegen door een Heer van dat Lant die my seyde dat de Labadisten op kraemden en den Prins van Huys was. Dan keek ick naer een wooning maer vont er geene.

Dan ging ick naer Breda: daer was 't ad idem. Dan ging ick naer Den Haeg om den koning te spreken: dat was ad idem, naemelijck te vergeefs.

Dan kome ick om mijn Goet te krijgen, daer was van gestolen of het was vermindert: voor eerst van een Nigt, die ik uyt Liefde in genomen hadt om voort te helpen, en dan door een ander die ik daer naer noch vertrouwen moest. Dat was dito Vrijer: daer vont ik een Brief van doen ik uyt Vriesland quam tot Gauda, waer in hy my als een vreemde of vrije ont-moete. En als ick mijn Goet eyste, soo was hy mijn Vrient en mijn Goedt was het zijne en als men hem vragde hoe het zijne geworden was, hy haddet met by-slapen gewonnen. Als ick seyde dat hy dat bewijzen sou, dat kon hy doen om dat ik gesegt hadde op dito ongelegentheyte die sig selfs bewaeren kan en heeft geen schutsel tot bewaering van noodee. En hy voegde daerby: gy zijt een allemans Hoer, dat weet de heele Werelt of al die u kennen.

Ick vragde: waer mede hy dat bewees?

Hy antwoorde: met u schriften.

Daerop zeyde ick: is't anders niet? Ick dagt dat gy ander preuven hadt, en my quam te binnen hoe ick eens een Vrijer kreeg die wat licht was en dagt dat het daer van daen mogt komen. Oock dat ick eens besoeck kreeg van een Man of twee die wat slechte naemen hadden.

H ERTALING

Lize Spit

O RIGINEEL

Isabella de Moerloose

Het is juist om me te ontdoen van deze schandvlek dat ik alle ontmoetingen en gesprekken met mannen ben gaan beschrijven, waaronder ook de ontmoeting met de jongeman en de Jonkheer van Goes (ik sliep enkel in het huis van de Jonkheer om de koude nacht niet buiten door te moeten brengen), en over de heer van Friesland (waarvan ik pas later hoorde dat hij een slechte reputatie had!)

De mooie jongeman (deel 1)

Ik heb een heel mooie jongeman leren kennen, die me zijn hulp heeft aangeboden bij het publiceren van mijn boek. Wat een opluchting om de eenzaamheid die ik bij het schrijven voel, eindelijk met iemand te kunnen delen! Ik ben meteen op zijn voorstel ingegaan.

Omdat ik al zo lang niets meer van de jongeman had gehoord, ben ik hem stoutweg brieven beginnen sturen... Tot mijn eigen grote verbazing slokt het schrijven van de brieven me nu helemaal op, ik ben mijn boek helemaal uit het oog verloren, mijn gedachten wil ik alleen maar aan de jongeman richten. En hoe meer ik aan hem neerpen, hoe meer gedachten er blijven komen!

Helaas blijven mijn brieven aan de mooie jongeman voorlopig nog onbeantwoord.

Wat voel ik me benauwd, ik kan niet meer eten of drinken of slapen. Ik ben voortdurend hevig aan het zweten, daardoor voel ik me helemaal wazig, ik kan nauwelijks nog op mijn benen staan. Vadertjelief, wat wilt u dat ik doe?

Mijn gedachten zijn zo onkuis dat ik ze niet met de Heer kan delen, en dus schrijf ik ze maar op in mijn brieven, om ervan af te zijn. En daarmee meen ik genoeg gedaan te hebben: nu is het aan de mooie jongeman.

Er is naar me geluisterd: de jongeman is uit zichzelf naar mij toe gekomen! Zonder erbij na te denken heb ik me volledig aan hem overgegeven, naïeveling die ik was, want net als de profeet Jonas ben ik overboord beland, de vreselijke golven slingeren me nu heen en weer, heen en

En om my te puersieeren van die blaeme hebbe ick goet gevonden dese ontmoetingen en onder handelingen op Papier te stellen, mede van dito Man van Vlissingen en Jonckman van der Goes daer ick mede uyt het Schip ginck eer de Poorten open waeren om de koude van den Nacht in zijn Huys te verslyten. Oock van dien Heer in Vrieslant die ick hoorde dat eenen quaeden naem hadde, naer dat icker wat mede verkeert hadde en hoe zy by my gekomen zijn.

pagina 128-129

By die gelegenheyt kreeg ik kennis aen een Jongman die heel mooy van aensien was, die presenteerde my zijn dienst en ik was soo begeerig om dien last die my was op geleyt van my te doen dat ick verblijt was als my lmandt gunste boodt, denckende haer te bekooren om dat voor my te doen. Hier om nam ick zijn dienst aen met verheuging, en als hy my te lang wagte so nam ik de vrijmoedigheyt omder een Brief naer toe te senden, maer den Hemel verhinderde de toe-komst seer extraordinaer tot mijn verwondering, en hy leeverde my ander Werck voor een tijt, soo dat ick schier mijn schryven vergadt, en dat quam daer naer soo seffens op dat ik geen raet en wist om te beginnen door dat het al seffens uyt wilde. En hoe meer moeijte ik dede om my te ontlasten, hoe meer ik belast wiert. Ick schreef naer Vlissing aen dito Man Brief op Brief maer te vergeefs. Ick wiert op het lest soo benaeut dat ick Eeten noch Drincken noch Slaepen kon, en soo flaeu van het sweeten dat ick schaers op mijn Beenen staen kon. Dan riep ik: al Heere of Hemel-Vaeder, wat wilt gy dat ik doen sal, maer te vergeefs buyten de openbaering, en als ick wiert te dencken om het gene tot mijn oneer diende soo en kon ick tot de openbaering niet resolveeren maer resolveerde tot schreyven om my t'ontlasten. Als ik dat gedaen hadde, soo meijnde ick verre genoeg te zijn en seyde by mijn selven: laet een ander ook wat doen. Daer op komt dien Jongman by my uyt zijn selven of buyten mijn toe doen. Dan meynde ik verhoort te zijn en verblijde my sonder Fondament, of gegront op een ydel hope, en begaf my als

H ERTALING

Lize Spit

O RIGINEEL

Isabella de Moerloose

weer, en door de meest hongerige walvis zal ik worden opgeslokt. Eerst raakte ik door de jongeman gekwetst, maar nu is het vooral de reactie van anderen die me schaadt...

Ik heb de mooie jongeman gesmeekt of hij terug wil komen, hij moet vroedkundige komen spelen, me verlossen van mijn gedachten, hij is de enige die me kan helpen mijn creatieve ei te leggen. Ik heb hem geschreven dat ik met hem moet praten, of dat mijn hele lijf anders zal barsten. En dat hij de enige is aan wie ik mijn binnenste toevertrouw. Er is geen andere reden waarom God ons bij elkaar heeft gebracht dan deze. De jongeman heeft me geantwoord, hij komt zo snel mogelijk mijn kant op!

Sindsdien tracht ik mijn boek af te werken, dan kan ik het aan hem meegeven om het te laten drukken, maar ik blijf er steeds nieuwe tekst aan toevoegen, het einde lijkt nog lang niet in zicht. Ik twijfel aan de helderheid van mijn stijl, of het geheel wel te begrijpen zal zijn, maar ik zie ook niet wat ik kan schrappen, de noodzakelijkheid om alles vast te leggen is te groot.

De jongeman is eindelijk aangekomen! Ik wil zijn voeten kussen en de straatstenen waarover hij wandelt verwarmen, zo gelukkig ben ik hem terug te zien! Ik denk niet terug aan het verdriet dat hij me eerder gedaan heeft, ik denk alleen maar aan al het moois wat voor ons nog in het verschiet ligt.

Hij zei dat hij een ontzettende drang had gevoeld naar me toe te komen, en dat als het van hem afhing, onze geestelijke klik bij het weerzien op een lichamelijke klik, op iets dierlijks, zou zijn uitgedraaid. Gelukkig heeft mijn begeerte mijn verstand niet vertroebeld. Sowieso zou een fysieke samensmelting niet mogelijk zijn geweest, het zou slecht zijn geweest, het zou me mijn leven of verstand hebben gekost.

Het samensmelten, ik zou het wel willen, maar ik kan het niet, gezien mijn hernieuwde voornemens om te leven volgens wat het geloof voorschrijft. Ik zou het beest in me zo graag willen loslaten, maar ik moet mezelf alvast wapenen tegen het oordeel van vriend en vijand, die me een hoer zullen noemen. Daarom schrijf ik dit neer, niet om te tonen hoe je een hoer wordt, maar juist om mezelf van alle

Jonas op de Baeren waerop ick vreesselijck geslingert wiert of veel moest lijden voor eerst door hem, en dan door andere...

pagina 132

ick schrijve aen dito Man dat hy sito overkomen moest om voor Vroet-moer te spelen, om mijn Geestelijcke Vrugt te ontfangen en dede daer by: ick moet spreecken of ick berst en daer en is niemant die ick die Vrugt toe vertrouwen sou als u. En ick denckt dat gy tot geen ander eynde by my gekomen zijt, of dat onsen God tot geen ander eynde by my doen komen heeft. Hy Schrijft te sullen komen en komt niet als lang daer naer. [...]

Daerop-val ick ant schrijven en eer ick klaer hadt, geeve ik hem schrift om te Drucken en eer dat begonnen was, op een nieu hadde ik klaer maer soo veel dat ick'er geen eynde toe en sag en so compleet of vervult met nootsaekelijckheyt dat ik niet en wist wat uyt te laeten en twijfelde aen den stijl of manier van voorstellen, te weten of die klaer of verstantbaer genoeg sou zijn.

En terwijle ick daer mede besich was quam dito Man in, die soude ick dan wel de Voeten gekust hebben en de steenen gewarmt daer hy over moest gaen, Somma ick was soo verheugt dat ick om geen leet ende dacht, maer dacht alles gewonnen te hebben.

Bysonder als hy zeyde dat hy geprest was in den Geest om naer my toe te komen soo dat hy niet dueren con, en het geestelijck sou wel op het Beestelijck uyt gekomen hebben so den Hemel my niet bewaert en hadde, en al mijn vrucht so verniet dat en heeft mijn wijsheit niet verhindert, en oock en wast in mijn macht niet, naemelijck het verhinderen door dat ick sou moeten seker quaet doen hebben of my selven te bewaeren dat was hem om het leven gebragt of doen bersten.

En dat en con ick niet doen met een vrij gemoet dat my verpligte om mijn Leven te stellen voor mijne Vriender. Oock en hadde ik de macht niet, al hadde ick het willen doen maer daer naer waepende ick my tegen sulcke Vijanden of Vrienden naer men 't noemt, het wesen der sacke hebbe ick

H ERTALING

Lize Spit

O RIGINEEL

Isabella de Moerloose

beschuldigingen en geroddel vrij te spreken, om me tegen alle kwatongen te verdedigen.

De oude vrijer Willem (deel 1)

Vrijer Willem kwam op een zondag waarop ik alleen thuis was, hij gedroeg zich opdringerig, en zei: je bent verplicht me erin te laten. Ik vluchtte naar de achterkamer en barricadeerde de deur, tweemaal droeg ik hem op om weg te gaan. Wat doe je als ik blijf, vroeg hij, vanuit de voorkamer, door het hout heen.

Dat zul je nog wel zien, zei ik.

Ik laat me niet voor de gek houden, zei hij. Ik zal de wacht houden voor je deur.

Op dat moment was ik zo zwak dat ik nauwelijks krachten overhad, ik kon geen goede argumenten meer bedenken, en ook kon ik Willems woorden niet meer verdragen, omdat ik me probeerde kuis te gedragen.

Willem was mijn huis binnengeslopen tegen mijn wil, toen ik in het midden van de dag de voordeur uit het slot haalde, ervan overtuigd dat het een vriend in nood was die aanklopte. Zonder vragen forceerde hij zich door de deuropening, drong de voorkamer in, en sloot de deur weer achter hem. Daar stond ik dan, ik keek hem aan, ik wist niet wat te zeggen, zo overdonderd was ik. Ik was genoodzaakt neer te gaan zitten.

Hoe kun je zo onbeleefd zijn dat je me zelfs geen stoel aanbiedt, zei hij, ik ben helemaal van Middelburg naar hier gereisd.

Ik zag me genoodzaakt te lachen, hoe slecht ik me ook voelde. Het komt goed, zei ik, wie heeft je hier gebracht?

Hij antwoordde: jij met je verleidelijke trucjes.

Ben ik dan zo verleidelijk zonder dat ik het zelf door

genoteert of geschreven om te toonen hoe men hoeren maeckt, niet om die te leeren maecken maer die vrij te spreecken naer den worde Jesu.

pagina 185-188

Dito Vrijer quam eens op een Sondag dat ick alleen t' Huys was en mejnde het Joncker te spelen, seggende: gy en kont my niet doen uyt gaen als ik wil. En ik vlugte naer boven en sloot twee Deuren voor hem toe: de eene voor de andere naer hem een en andermael gesegt te hebben dat hy weg sou gaen en voor het leste: wilt gy of niet, antwoordt maer kort. Hy vraegde: wat ik doen sou?

Ik antwoorde: dat sult gy sien.

Dan seyde hy: gy hebt my eens bedrogen door te deuren uyt te gaen maer gy en sult my niet meer bedriegen, ik salder wagt voor houden.

En op dien tijd was ik soo swack dat ick naeuwelijcks geen kragten over hadde, daerom was ick een tijt lang seer verlegen om dat ick niet tegen spreeken con naer mijn contentement en oock zijn woorden niet verdraegen door dat mijn Geest opgetoogen was in Hemelse saecken. Soo en kon ick selfs geen soeter woorden lyden soo dito Willem en meer andere getuygen konnen.

En hy wasser ingeslopen tegen mijn wil want alsoo ik de Deure opende op het midden van den Dag denckende dat het Imant van de Vrienden was door het forsig bellen die my om een noot hulp quaemen versoecken, soo trapt hy in sonder vraegen en sluyt de Deure naer hem toe. Daer stont ick en keeck en wist niet wat seggen, voor eerst door verbaestheyte, denkende: wat sal dat zijn? En eer ik woorden versonnen hadde, so sou ick neder gesegen hebben door swackheyte. So wiert ik genootsackt het sitten te kieser.

Dan seyde hy: hoe zijt gy so onbeleeft dat gy my niet een Stoel en set of segt: gaet sit wat, daer ick expres om u van Middelburg kome?

Waer door ik genootsaect wiert te lachen hoe slegt het my luste, seggende: dat komt schoon, wien heeft u ontboden? Hy repliceerde: gy, door u vriendelijckheyte.

lck repliceerde: wel, ben ik dan soo vriendelijck en weet ik

H ERTALING

Lize Spit

O RIGINEEL

Isabella de Moerloose

heb, zei ik. Ik moet toch eens in de spiegel kijken dan, en ik stond op. Op dat moment trok hij me op zijn schoot. Hola, gedraag je, zei ik, en ik trok me los.

Jij wil dit ook, zei Willem.

Heb je het mij dan al gevraagd?

Nee, zei hij. Als ik je het zou vragen dan zou je het niet durven toegeven.

Als dat is wat je denkt, dan is het beter dat je me laat gaan, anders zal dit mijn reputatie verpesten, dan ben ik weer die schandelijke vrouw die met een man heeft aangepapt.

Hij zei: ikzelf zou me daar niet voor schamen, jij bent het me waard.

Ben jij zo onbeschaamd, vroeg ik. Ik moet gaan, in het achterhuis wachten mensen op me.

Wie dan, wilde hij weten. Ik wil met mijn eigen ogen zien wie er op je wacht.

Jij slaat zo'n bazige toon aan, zei ik, ben jij hier de heer des huizes misschien?

En toch wil ik even in het achterhuis gaan kijken, zei hij, en hij trok me mee.

Ga jij naar het achterhuis, zei ik. Maar dan zal ik trachten langs de voordeur weg te glippen om aan de burenen te vertellen dat ik een indringer in huis heb.

Alsjeblieft, niet doen, zei hij. Ik vertrek hier niet voor je mij je ja-woord hebt gegeven.

Ik gierde het uit. Hier, trouwen, zonder getuigen?

Ja, waarom hebben we getuigen nodig, we zijn toch onze eigen baas?

Jij kan dat wel wezen, want jij bent groot en uit de kluiten gewassen, maar ik ben dat zeker niet, ik ben maar een frêle meisje, zei ik. Daarop greep hij me bij mijn arm en zei: jij bent helemaal niet zo frêle, men zou je nooit voor een bedvlo durven aanzien.

dat niet? Ik moet eens in den Spiegel kijcken en stont dat seggende op. Dan trok hy my op zijn Schoot. Ik seyde: holla kock, dat sou u beter passen en stont dat seggende op.

Daer op seyde hy: soo ist, maer gy en soud niet willen.

Ick repliceerde: wat weet gy dat, hebt gy 't my gevraegt?

Hy seyde: neen. Ik repliceerde: so en kond gy dat niet seggen. Hy seyde: ik sou 't u wel vraegen maer ick denck dat gy het my weygeren soud.

Ik repliceerde: als gy die gedachten hebt, dan is 't beter dat gy het laet want ik mogt'er mijn roem op gaen draegen, seggende: dien Jongman heeft my gevraegt om by te slaepen.

Hy seyde: ik en sou my dat niet schamen maer sou seggen zy ist weerdig.

Daer op seyde ik: zijt gy so een onbeschaemt Borsjen? Men sou 't schaers seggen die u maer aen den Neus sag, en vervolgde: ik mag wel gaen vertrecken want zy wagten my achter.

Hy vraegde: wien, en vervolgde: ik wilt sien.

Ick repliceerde: gy spreekt soo wilachtig of gy der hoorde, men sou u daerom laeten al hadt men het anders in zin.

Hy seyde: ik moet eens gaen kijcken.

Ik seyde: doet dat. Terwijle gaen ik vooren uyt en de Bueren seggen dat ick een Moet-williger in Huys hebbe.

Hy seyde: nu en wil ik niet als gy dat doen soud, soo wil ik liever by u blijven en zy mogen wachten of weg gaen. Ick en denck hier niet van daen te gaen of ick moet het Ja woort hebben.

Dan moest ik schreeuwen van lachen hoe weynig ik kon en seyde: soo al met eenen sonder een Vrient van te sprecken?

Hy seyde: Ja, en vervolgde: wat valt er Vrienden van te sprecken, wy zijn ons selfs voogt.

Daerop seyde ik: gy dat kan wesen want gy zijt al wat groot uyt de kluyten gewassen maer ik seker niet want ik en ben maer een teer Meysjen. Daer by greep hy my in zijn Arm en seyde: seker, gy en zijt soo teer niet, men sou u voor geen Vloo in 't Bedt verliesen.

H ERTALING

Lize Spit

O RIGINEEL

Isabella de Moerloose

Lieve Man, zei ik, als jij denkt me met een vlo, met ongedierte te kunnen vergelijken, dan maak je een foute inschatting. Ik voel me nu nog wat zwakjes, maar als ik niet ziek was, dan zou je wel iets anders piepen als je me nog eens zo vastgreep. Ik zou de ogen uit je kaken pitsen. Laat de vrouwen met rust, en raak ze niet aan, tenzij het met hun toestemming is, anders zouden ze wel eens de teelballen van je lijf kunnen rukken.

Hij deinsde terug. Juffrouw, zei hij, ik geloof er niets van, dat jij zo'n agressief persoon bent.

Wederom kon ik mij niet inhouden: jij gelooft alleen maar dat heiligen mirakels kunnen verrichten, zei ik, dat valt eraan te zien. Als je me niet gelooft, dan zal ik het je aan den lijve doen ondervinden! Ik kan je hier ter plekke castreren. Gelukkig voor jou voel ik me vandaag zo zwak dat ik nauwelijks op mijn benen kan staan en dan kom jij hier om over een huwelijk te spreken? Je hebt niet meer medelijden met mij dan met een hond. Een zieke hond zou je wel met rust laten, daar twijfel ik niet aan, zeker als hij zo zwak was als ik, maar met mij heb je geen compassie.

Laat mij gerust, en kom eens terug als ik me beter voel. Omdat hij nog steeds niet wilde vertrekken zei ik: oké, laat me in de achterkamer iets halen dat ik nodig heb voor onze trouwbeloften, blijf hier maar zitten zo lang als je wilt, doe gerust alsof je thuis bent.

Hij was verbaasd door deze plotse kanteling, en voor het eerst wist hij niet wat te zeggen. Nog voor hij iets had kunnen bedenken, stond ik in de keuken, en had ik de deur naar de voorkamer gebarricadeerd. Van achter de gesloten deur zei ik: ik zoek even mijn bedstee op om wat rust te hebben, wil je alsjeblieft vertrekken?

Hij zei: laat ons behoorlijk afscheid nemen.

Ik antwoordde: nu heb ik er echt genoeg van. Ik liet hem

Ik repliceerde: lieve Broer, wilt gy my by een Vloo vergelijken, gy mackt een verkeerde rekening. Ik en ben soo goet niet als ik nu lijcke, dat ik nu niet sieck en was, gy soud wel wat anders sien en voelen als gy my soo vast vatte. Wien weet of ik u niet de Oogen op de kaecke sou haelen? Waght u van dat Vrouwe volck gy en moetse noyt soo digt niet komen of het moet met haer consent wesen of zy souden u ontmannen.

Daer op trat hy agter uyt en seyde: Juffer, men soud niet seggen dat gy soo boos wesen soud.

Daer op kon ik my weder niet effen houden waer door hy weder wat stouter wiert en digter quam. Dan seyde ick: gy en gelooft geen Santen of sy doen Mirackel, kan ick wel aen u sien, of gy zijt van Sint Thomas Volck, en vervolgde: wil ik het u eens doen gelooven?

Hy seyde weder: gy en zijt boos so niet. Ik repliceerde: gy en kent my niet, ik sou 't u eens moeten doen sien soo 't my wat beter luste maer nu ben ick soo swack dat ick op mijn Beenen niet staen kan en gy wilt my van trouwen speecken en hebt niet meer compassie met my als een Hont. Gy soud die wel laeten rusten daer en twijffel ick niet aen, als hy soo swack was als ik en met my en hebt gy geen compassie. Is't om dat ik van ontmannen gesproocken hebbe?

Ik en wilt liever niet meer doen, laet my van met vrede en komt liever als 't my beter lust. En als hy naer desen niet luysteren wilde, soo seyde ick: ick moet boven eens wat af haelen om u te laeten sien voor onse trouw belofte, en vervolgde: belieft gy daer soo lang neder te sitten, neemt u comoditeyt soo vrij als of gy t' Huys waert.

Hy was verbaest door dese schielijcke verandering en wist voor eerst niet wat hy seggen wilde en eer hy dat bedagt hadde en neder geseten was, was ick op de Trappen besigh met de Deure toe te maecken en seyde, die toegemaect hebbende: ik gaen boven wat leggen of een rustjen haelen, gy kund gaen als 't u belieft.

Dan seyde hy: kom laet ik mijn behoorelijck afscheyt nemen.

Ik repliceerde: dat is klaer en ging naer boven en liet

H ERTALING

Lize Spit

O RIGINEEL

Isabella de Moerloose

rammelen en klagen tot hij moe was en zijn pogingen staakte. Ik nam me voor om hulp te gillen naar de bureu, als ik er niet in zou slagen hem uit het achterhuis te houden. Sowieso maak ik mijn voordeur nooit zomaar open voor vreemden, zonder eerst uit het raam te hebben gecontroleerd wie er aanklopte, zeker op zondagen wanneer de meeste mensen in de kerk zijn. (Ze zouden het beter zonde-dagen noemen, gezien het vele rondgescharrel van meisjes en knechten die hun kans schoon zien om, wanneer het volk van huis is, zich onkuis te gedragen, zonder dat iemand hen daarvoor op het matje kan roepen. Sommigen vragen er zelfs geld voor! Zij moeten vele slagen krijgen, zelfs al zijn al deze dingen te begrijpen, en ontspringen ze in de mensen hun natuur.)

De mooie jongeman (deel 2)

Over veertien dagen - maximum drie weken - zal de jongeman langskomen om mijn zaken te helpen uitvoeren, schreef hij in zijn brief. Op zaterdag kwam die brief aan, op zondagavond arriveerde hij al. Hij was geheel bezweet en zei dat een verlangen hem had aangezet naar mij toe te komen.

Wat voor verlangen precies, wilde ik weten.

Hij zei dat ik niet zo nieuwsgierig moest zijn. Hij was te laat geweest om met het schip te komen.

Hoe ben je dan helemaal hierheen gekomen, vroeg ik.

Hij antwoordde: over Middelburg en het Zeelandse vaarwater.

Daarop zei ik: lieve vriend, als jij die hele weg te voet hebt afgelegd, dan zul je wel doodmoe zijn, kom zet je neer, en doe je schoenen uit, en leg je voeten maar bij de warme stoof op een krukje. Mijn broer, die een dag eerder

hem rammelen tot dat hy moede was en daer naer quam hy niet meer. Want ick maeckter my sterk tegen en dagt hem buyten te houden met geweld door de Bueren toe te roepen als ik de Deure niet Meester was, maer dagt daerom noyt geen Deure te openen sonder eerst uyt het Venster gesien te hebben, bysonder op Sondaegen als elck meest in de kerck is en daerom wel mogen Sonde-daegen genaemt worden om dat 'er dan veel Fielterije geschiet van Meysjens en knechten door dat zy staet konnen macken wanneer het Volck t' Huys komen sal en ondertussen hun personaegie konnen spelen met devotie of attentie of aendagt dat is sonder vaer of vrees tot menigte haer verderf. 't is waer die sig selfs bewaeren kan die en heeft geen bewaerder van doene maer hoe menigte zijnder niet die het op andere laeten aenkomen, al is 't datse het selfs doen konnen, seggende: zy zijnder om of zy trecken daer haer Gelt voor maer ten sal haer niet verschoonen wie dien dienstknecht die den wille des Heere geweten en niet gedaen heeft. Hy sal met veele slaegen geslaegen worden. Natuerelijck zijn alle dese dingen te begrijpen want de Natuer leert het selve.

pagina 182-184

Effen te vooren schrijft dito Man van Vlissing dat hy binnen 14 dagen, of 3 weeken voor het lanst, sou komen om mijn saeken te helpen uytvoeren. En als ick Saeterdaegs den Brief gekregen hadt, soo quam hy des Sondags avons heel besweet, en zeyde geperst te wesen om naer my toe te komen in den Geest.

Ik vraagde: wanneer hem die persing aengekomen was?

Hy antwoorde: gy en moet so veel niet vraegen, en zeyde: naer dat de schepen vertrocken waeren.

Ick vraagde: hoe hy dan gekomen was?

Hy ant-woorde: over Middelburg door Sloe.

Daerop zeyde ick: wel lieven Vrient, komt gy dien verren weg te Voet, so zyt gy wel moede. Kom, sit dog neder en doet u Schoenen uyt en set u Voeten tegen het Vier op die stoof of dat planckje. Dit sag en hoorde mijn Broeder die daegs te vooren met een speel maet gekomen was en keeck

H ERTALING

Lize Spit

O RIGINEEL

Isabella de Moerloose

met een vriend aangekomen was, hoorde me bezig, hij keek me verbaasd aan, zeker toen hij merkte dat ik de jongeman behandelde met dezelfde egards waarmee ik onze vader behandelde, alsof de jongeman de oudste of de belangrijkste persoon in huis was. Door de klederdracht zag mijn broer de mooie jongeman aan voor een Jood, waardoor hij mij verachtend toesprak. Met wat voor volk trok ik nu op?

Ik gaf als replik: alleen met eerlijke mensen, voor zover ik weet.

En is deze man dan eerlijk?, wilde mijn broer weten.

Waarom zou hij dat niet zijn?

Mijn broer antwoordde: ik weet het niet, omdat hij er zo Joods uitziet.

Hierop zei ik met een glimlach: zijn Joden dan niet eervol? En ik ging verder; praat gewoon eens met hem, dat zal je sowieso geen kwaad doen, hij heeft al veel gehoord en gezien en uit de ervaring van een ander kun je zoveel meer leren dan uit de ervaringen van jezelf, want zonder andermans scha en schande kun je niets leren. En jij wilde toch graag eens naar Holland? Hij kan je daar rondleiden, hij kent de streek goed.

Mijn broer luisterde, en ook zijn vriend luisterde mee want die was tot huisarrest veroordeeld, en dus zorgde ik ervoor dat zij en de mooie jongeman samen zo'n plezier hadden dat ze uiteindelijk wel twee of drie keer langer bleven dan afgesproken. Ik liet het toe zonder klagen, ook al ruïneerde het me bijna – ik verdien amper genoeg om mezelf te onderhouden, laat staan vier mensen.

Toen mijn broer en zijn vriend eindelijk weggingen, wilde de mooie jongeman meteen mee vertrekken, ook al hadden we gedurende zijn verblijf geen tijd gehad om de dingen te doen die we van plan waren geweest. Het maakte me verdrietig, zo verdrietig dat mijn hart in elkaar kromp, maar ik zei er niets van en besloot geduld te hebben. Niet lang nadat de mooie jongeman was vertrokken, verscheen hij gelukkig alweer, en hij zei ontroerd: ik wil bij jou zijn. Zodra ik zijn stem hoorde, sprong ik op van vreugde. Mijn nichtje, die op dat moment

ons beyde met verbaestheyd aen, by sonder doen hy sag dat ik hem als mijn Vaeder voor diende, om dat hy den Ousten was, waer door ick hem mijn Broeder gelijck stelde. En aen zijn kleet sag mijn Broeder hem voor een Smous [Jood] aen, waerom hy my in zijn Hert verrachte, en zeyde achter: ick en weet niet niet wat voor Volk dat gy al gemeynschap hout.

Ik repliceerde: niet als met eerlijck Volck, soo verre my bekend is.

Hy vraagde: of hy oock al eerlijck was?

Ik vraagde: waerom niet?

Hy antwoorde: ick en weet dat niet of om dat hyder soo smousachtig uytstiet.

Daerop zeyde ik met een lag: zijn de Smousen dan niet eerlijck, en vervolgde: hy en is geen Smous, maer soo eenen, en vervolgde: spreek vrij met hem 'ten sal u geen schaede wesen want hy heeft veel gehoord en gesien en met een anders ervaerentheyd leert men onkostelijcker als met zijn eyge, want men kan niet leeren sonder schaede of schands. En ge wilt naer Hollant toe, hy sal u daer overal 't Huys wijsen want hy isser wel bekend.

Daer luysterde hy naer en nog meer zijn macker die op het point van menaegie geset was en soo hielp ick hun aen malkander soo datse sulcke een plesier met den anderen hadden dat zy twee of drij mael so lang bleven als zy gewent waeren. En dat lede ik al sonder verdriet te tonen, niet tegenstaende het my kostelijck viel door dat ik geen overvloed van goet en hadde en kleijne winst.

En als mijn Broeder met zijn maet weg ginck, wilde hy ook weg gaen en ick en hadde in dien tijt niet konnen aen mijn dingen doen van importantie, waerom ick soo bedroeft wiert dat mijn Hert scheen te sluyten, maer ick en zeyde niet als dat al te vergeefs en dan patientie. En als hy wat weg geweest hadde, quam hy weder en zeyde heel ontroert: ick en kan niet weg. En so haest ik zijn stemme hoorde, soo sprong ick op van Blijtschap en zeyde: dat is goet, nevens dito nicht, die nevens my geseten was, die voegde daer by: ick ben soo bly om Moejens wille, als of

H ERTALING

Lize Spit

O RIGINEEL

Isabella de Moerloose

in de buurt was, dacht dat ik duizenden gulden had gewonnen, zo blij liep ik rond. In de eetkamer sprak ik tot de mooie jongeman. Wat was hij van plan, vroeg ik.

Je werk afmaken, antwoordde hij. Hij wilde dat ik hem uit mijn boek voorlas om te zien of er geen fouten of overbodigheden of aanstootgevende passages in stonden. Hij ging erbij zitten en ik las de hele dag tot 's avonds tien of elf uur. Toen vroeg hij of we konden pauzeren, en 's anderendaags konden verdergaan. Dat vond ik goed. Het was inmiddels laat, dus ik vroeg of hij nog wel op zijn logeeradres zou geraken. Zo niet, dan mocht hij in het bed slapen waar mijn broer had geslapen.

Hij zei dat hij wilde blijven logeren, maar alleen als ik dit aan niemand zou vertellen.

Ik zei: wat kunnen de mensen hiervan vinden, jij bent een vreemdeling die hier voor zijn werk is, ik zie niet wat daarover te roddelen valt, we zijn collega's die elkaar respecteren, die hun werk in eer uitvoeren. Ik zal het voortaan daarom niet meer mijn werk, maar ons werk noemen.

Zo is het inderdaad, zei hij. En hij vervolgde, dat hij er geen kwaad in zag, maar bang was dat ik het anders zag. Ik dacht er nog eens over na, maar veranderde niet van gedachten, en dus ging ik het logeerbed opmaken met schone lakens, waarna ik zelf ook naar bed ging, ervan uitgaand dat alles goed was tussen ons en dat hij het soort eerbare man was waarover in het Evangelie wordt gesproken.

Vroeg in de ochtend, toen ik wakker werd, hoorde ik ijzingswekkend gekreun en gezucht. Eerst dacht ik dat mijn nicht een pijnlijke kramp in haar nek had, en dus liep ik half aangekleed mijn kamer uit. De deur had de hele nacht met een grendel van binnenuit op slot gezeten, niet met voorbedachten rade of uit wantrouwen tegenover de jongeman, maar puur uit gewoonte. Sinds het voorval met

ick Duysent Gulden gewonnen hadt. Dan ging ick met hem in mijn eet sael en vraegde: wat hy in zijn sin hadt?

Hy antwoorde: u werck te voltoyen. Ick vraegde: of hem beliefte dat ick hem mijn schrift sou voor lesen om te sien offer geen fauten in en waeren, dan offer niets aenstoote-lijcks of onuts in en was? Hy antwoorde: Ja. Daerop seyde ick: wat vier aen en dede hem daer by sitten en las dien heelen dag tot Savons ten tien of elf uuren. Dan sprack hy van uyt te scheidten tot den morgen. Dat stont ick toe en als ik hoorde hoe laet het was, so vraegde ik of hy noch wel in zijn Logement sou connen komen, en vervolgde: anders kont gy hier wel slaepen daer myn Broeder geslaepen heeft.

Dat zeyde hy beter te sullen wesen als ick het om het Volck niet en liet.

Ick zeyde: wat kan het volk daer van seggen, gy zyt een vreemdelingh die om mijn werck over komt, en vervolgde: ick en sien niet dat daer iets op te seggen kan vallen, siet gy het segt het want wy zijn gehouden malkanders eere voor te staen om ons werk uyt te kunnen voeren. Ik salt nu niet meer mijn maer ons werk noemen.

Daerop zeyde hy: so ist, en vervolgde: ick en siender niet in maer ik dagt dat gy der yets in sout gesien hebben om dat gy verder siet als ick. Dan dagt ik het noch eens over en doen icker niet in en vont, soo ging ick zijn Bedt decken met schoone Lackens soo als ik oordeelde dat redelijck was. En ging gerust te Bedt, denckende dat alles wel was en dat hy den Man was daer in den Evangelio van gesproken wort, die de kostelijcke peerel soo lang gesogt hadde en in een aerde Dat gevonden die daer toe alles verkogt of verlaeten hadde om die te bewaeren.

En des morgens vroeg, als ick wacker wiert, hoorde ik yselijck stenen [kreunen/zuchten]. Voor eerst dagt ik dat het die Nicht was die den arebeyt op den Hals hadde en liep daerom veerdig, half gekleet uyt mijne Slaepkaemer die den geheelen Nacht met een Grendel van binnen geslooten was geweest. Niet door voorbedagten raet maer uyt gewoonte, want ik en wantroude mijn Vrient niet maer hadde my dat

H ERTALING

Lize Spit

O RIGINEEL

Isabella de Moerloose

de oude vrijer Willem, bescherm ik me tegen ongenodigde gasten die 's nachts in mijn bed willen kruipen om mijn kuisheid te stelen, ik zou niet willen dat mijn reputatie bezoedeld raakt, en mijn werk teniet wordt gedaan. Ik kan moeilijk van kuisheid spreken als ik zelf onkuis ben, dan zou men zeggen: dokter, genees eerst uzelf maar.

Haar huwelijk met Hoogentoren (intermezzo)

Ik herinner me een vrouw die de spot met mij dreef en zei: je draagt zoveel zorg voor uw maagdelijkheid en uw huwelijk, maar waarom eigenlijk? Jij kan toch geen kinderen krijgen, jij bent onvruchtbaar?

Waarop ik zei: als ik zo zeker was van mijn onvruchtbaarheid, dan zou ik nooit meer met een man het bed delen. Zeg dat niet, zei de vrouw, je weet nooit wat er u nog kan overkomen.

Ik antwoordde: wat mij ook mag overkomen, nooit zal ik gemeenschap hebben met een man als het niet met het doel is om zwanger te worden. Ik zou nog liever door de hele wereld voor een hoer worden uitgemaakt!

Jij hebt je zwaktes niet in de hand, zei de vrouw.

Jawel, zei ik, ik weet dat ik geen kwaad mag doen waar niets goed uit ontspruit, dan zou ik even slecht zijn als mijn echtgenoot zaliger was, Hoogentoren wilde wel gemeenschap, maar hij smeed zijn zaad gewoon weg, waardoor mijn zaad nooit op het zijne kon inwerken. Een man en een vrouw moeten namelijk tegelijkertijd klaarkomen, tezamen hun zaad schieten, om een kindje te verwekken, want zoals stremsel de melk doet stremmen, zo doet het manenzaad het vrouwenzaad stollen en klonteren. Dat komt omdat het vrouwenzaad zoet is en het manenzaad ziltig, vandaar luidt het spreekwoord om vrouwen bang te maken: 'zout met zuur, krenkt de natuur'.

aen gewent t'sedert dat dito Vrijer by my geweest was, denkende: by Nagt mogter soo een Gast in sluypen en mijn kuysheyt steelen, die noyt en is besoetelt geweest als van mijn eygen Man en soo al mijn Werck tot niet gemaect worden want die een ander van kuysheyt wilt spreken mag selfs niet onreyn zijn, of men sou seggen Geneesmeester geneest eerst u selven.

[intermezzo]

Waerop dito Vrouw dickwils met my gespot heeft, seggende: gy draegt wel sorg voor u Maegdom of Wedulijckheyt, en vervolgte: waerom draegt gy sulck een sorg? Gy en sult doch u leven geen kinders krijgen? Waerop ick seyde: als ick dat verseekert was soo en sou ick mijn leven niet by slaepen.

Waarop zy seyde: en segt dat niet want gy en weet niet wat u overkomen kan. Ick repliceerde: my kome over dat wilt, my en sal dat niet overkomen naemelijck dat ik buyten Oog-meck van kinderen sal by-slaepen, en vervolgte: ick sou noch liever voor een Hoer uyt gekreten worden van de geheele Werelt als sonder Oog-merk van kinderen by-slaepen.

Zy repliceerde: gy en hebt u sinnen in u Hant niet. Ick seyde: soo verre wel want ik weet dat ick geen quaet mag doen op dat er goet uyt voort kome en dat sou soo zijn als ick soo dede als mijn Man gedaen heeft: dat is eerst de Natuer opwecken en dan het Saet weg smijten. Soo het noch maer van een kant geschiede, soo was de saecke inschickelijck maer twee Saeden die tegelijk geschoten worden moet seker een kindt zijn want gelijck als de Lubbe de Melk doet te ronnen soo doet het Mannen-saet het Vrouwen-saet ronnen of klontereen. Soo andere seggen natuerelijck want het Vrouwen-saet is soet en het Manne-saet silt, daer het spreekwoord oock op past: sout en suer krenckt de Natuer om dat er de Vrouw voor eerst bang van wort.

H ERTALING

Lize Spit

O RIGINEEL

Isabella de Moerloose

De mooie jongeman (deel 3)

Toen ik half aangekleed de kamer uitkwam, riep de mooie jongeman dat hij ziek was. Suske, heb jij niet een stukje kruidnoot of nootmuskaat in je zak zitten, vroeg hij.

Ja, antwoordde ik, ik kleed me even aan en dan zal ik het brengen.

Maar ik ben zo vreselijk ziek, zei hij, ben je zo beschaamd voor mij dat je eerst kleren wil aantrekken?

Ik zei: beschaamd of niet, het gaat me om mijn eerbaarheid.

Ik zal je niet aanraken, kom in godsnaam, anders zal ik sterven! En hij vervolgde; ik ben al aan je deur geweest vannacht maar die was gesloten. Hoezo was die op slot? Het is alsof je mij niet vertrouwt, maar lieve suske, je zit er helemaal naast, ik zou zelfs mijn bloed geven als dat nodig zou zijn om je te redden.

Door zijn hele betoog begon ik te twijfelen, ik was het niet gewend dat hij zo'n taal uitsloeg, en toen begon hij het ook nog uit te schreeuwen van de pijn. Snel liep ik naar hem toe en gaf hem het stuk kruidnoot. Ik zou mezelf niet aan nalatigheid schuldig maken tegenover iemand die me nog nooit iets had misdaan.

Hij greep naar de kruidnoot, met een hand die gloeiend heet was en kleverig van het zweet. Zijn gezicht was rood uitgeslagen, hij zag er zo geloofwaardig ziek uit, dat ik me geen raad wist. Ik wilde mijn dichtste buren erbij roepen, maar hij wilde mijn hand niet meer loslaten.

Ik dacht dat hij bezig was te sterven. Jij kwam toch om mij te helpen met mijn boek, zei ik, je mag niet doodgaan. Ik wroong me los uit zijn hand. Toen ik zijn laatste adem verwachtte te horen, stak hij zijn hoofd dicht bij het mijne en hij zei: kus mij dan, kus me alsof het mijn laatste snik is!

Lieve vriend, zei ik, voel jij je echt zo slecht?

pagina 199-203

Als ick in dat postuer te kaemer uytquam, soo riep hy: ach ick ben soo quaelijck! en vervolgde: Susjen, hebt ghy niet een stuckje kruinoot of Notemuskaet in u Sack?

Ik antwoorde: Ja, en vervolgde: soo haest ick my gekleedt hebbe sal ik het brengen.

Daerop seyde hy: ach, ick ben soo quaelijk, en vervolgt: zyt gy voor my beschaemt?

Ick seyde: beschaemt of niet, men moet niet doen tegen de eerbaerheyt.

Hy seyde: ick en sal u niet doen, kom dog om Godts wil want ick sterf, en vervolgde: ik hebbe al aen u deure geweest maer zy was gesloten, en dagt: hoe is dat soo? 't is of zy my niet en vertrouwde, maer och Armen, gy doet my ongelijck want ik sou u met mijn Bloet helpen, soo gyder mede gedient of te helpen waert en soude ick u verongelijcken dat was tegen Natuer. Ick wiert door alle deses soo gealtereert dat ik niet en wist voor eerst wat te beginnen, om dat ick niet gewent en was van hem sulck een Tael te hooren, en dat hy begon te schreeuwen van pijn of quaelijkte, so liep ick veerdig toe en gaf hem het stuk Kruidnoot, denckende: ick en mag my selven niet schuldig maeken aen ondanckbaerheyt uyt vreesse van Imant die mij noyt misdede.

En met de Kruidnoot vatte hy mijn Hant met een die soo heet was datse kleefde van 't sweet. Daerop keek ik hem aen en sag dat hy so root was als vier, waer door ik so verschrikte dat ik geen raet en wist. Ick wilde de naeste Bueren gaen roepen maer hy en wilde mijn Hant niet los laeten.

Ick dagt dat hy besich met Sterven was, daerom dede ick ghewelt om uyt zijn Hande te komen en seyde: gaet gy soo sterven als gy comt om my te helpen, wat sal dat zijn? Maer te vergeefs en als ick den adem verwagte steeckt hy het Hooft naer my toe en segt: kust my eens of ick u niet meer en sach.

Daerop zeyde ik: lieven Vrient, voelt gy u dan soo qualijck?

H ERTALING

Lize Spit

O RIGINEEL

Isabella de Moerloose

Ja, zei hij, maar jij kan me redden.

Ik kreeg het koud van de schrik. Jezus, wat is dit nu weer voor een verzoek? Kan ik een mens van de dood verlossen? Waar moet ik de kracht daarvoor vandaan halen?

Laat me toe in je schoot, zei de jongeman, en hij vloog me om de hals. Wees mij, arme zondaar, genadig in zijn laatste uren voor zijn dood. Als je me niet tegemoetkomt, dan zal ik sterven want ik kan niet meer. Deze passie duurt nu al uren en ik ben aan het einde van mijn krachten mij ertegen te verzetten. Al zes of zeven uur lang lig ik hier naar jouw schoot te smachten.

Waarom heb je dat dan niet meteen gezegd, vroeg ik.

Ik wilde je niet ontstemmen, zei hij.

Dat is onzin, zei ik, jij wist toch dat je niets zou misdoen door dit te vertellen, je had me het makkelijk verholen kunnen vertellen en dan zou ik raad hebben kunnen geven, wat ik tegen zo'n gevoelens zou kunnen doen mocht ik een man zijn geweest, of mocht ik zo een man ontmoeten.

Dat wilde ik wel, zei hij, maar je hebt me eens verteld over een man die je zijn probleem voorlegde, waarna je zo'n afkeer van hem kreeg dat je hem nooit meer wilde horen of zien. Ik vreesde dat met mij hetzelfde zou gebeuren, dat je van me zou walgen, dat je me dat verhaal had verteld als waarschuwing.

Dat is zo, zei ik, maar is je leven je dan minder waard dan mijn goedkeuring? Ik ben ook maar een mens. Nu doe je me kiezen tussen jouw dood of mijn onkuisheid. Is dat dan zoveel beter? Ik wist niet wat er zich binnen in hem afspeelde, ik keek hem streng aan.

Ach, zei hij. Wees niet boos, ik probeer goed te doen. En God weet wiens dochter jij bent ...

Ik keek hem nog eens aan om te zien of hij tekenen van valsheid toonde, maar merkte daar niets van, en ik kijk naar boven en vroeg: lieve Vader, wat moet ik doen?

De jongeman antwoordde: leg je bij mij.

Hy seyde: ach Ja! En vervolgde: maer gy cont my helpen.

Doen wiert ick kout van schrick en zejide: Heer, wat tael is dit? Can ick een Mens van de Doot verlossen? Waer stekt mijn kracht?

Hy antwoorde: in u schoot, en vloog my dat seggende om den Hals en zeyde: weest my arme sondaer genaedig in de ure van zijn Doot, en vervolgde: soo gy my niet genaedig zyt, soo moet ik Sterven want ick en can niet meer. Ick ben t'enden adem van strijden tegen dese patie die nu soo veel uren geduert heeft. 't Is nu ses of seven uren en 't is van gisteren des tijt aengekomen.

Ik vraegde: waerom hy het niet gesegt hadde?

Hy antwoorde: om dat ik u vreesde te mishaegeen.

Ick repliceerde: dat is malle praet, gy wist dat gy by my niet misdoen cont met spreken, en vervolgde: hoe mackelijk sout gy dat connen te pas brengen hebben door gelijcknisse, vragende wat raet ick tegen soo een dingen doen sou als ick soo een Man hadde of dat my soo een Man voor quam?

Hy repliceerde: dat sou ick gedaen hebben maer hebbe u eens hooren seggen dat u eens een Man soo een voorslag dede en dat gy daer door sulcke een afkeer van hem kregt dat gy hem niet meer hooren of sien mogt, en ik vreesde dat t my ook soo beuren sou, en dat gy 't daerom vertelt hadt om my te waerschouwen, op dat ick sulcke dingen niet en begon.

Ik repliceerde: dat is soo, maer gy moest dat liever gewaegt hebben als u leven want wat is u aen mijn gunst so veel gelegen. Ik en ben maer een Mens, en vervolgde: wat salt nu wesen, gy Doot of ik onteert? En vervolgde noch: is dat beter? En vervolgde: ik en weet niet wat gy binnen meugt, en sag hem dat seggende met tooren aen.

Dan seijde hy: ach! weest dog niet quaet want ik hebt om een beter gedaen en Godt weet wiens Dochter gy zyt en schatkist dat ick het niet gebeteren can.

Dan sag ick hem noch eens aen om te sien of hy geen teyken en hadde van valsheyt en doen ik dat niet en meckte, zeyde ik: Lieven Vaeder, wat moet ick doen?

Hy antwoorde: een ogenblick of ommesien by my helpt

H ERTALING

Lize Spit

O RIGINEEL

Isabella de Moerloose

Dat zeg jij, maar niet de Vader.

Jawel, zei hij, want de Vader wil ook dat jij je vermenigvuldigt.

Het is er niet de tijd van de maand voor.

Jawel, want ik ben er helemaal klaar voor.

Het is verboden want jij bent al getrouwd, je hebt al een vrouw.

Dat is niet waar, zei hij, steeds driftiger. En als je me nu niet verlost van mijn verlangen dan zal ik sterven. Gezien zijn antwoord, vermoedde ik dat zijn vrouw misschien al dood was. Wat moest ik doen, hem laten sterven of mijn eer op het spel zetten? Is eerbaarheid belangrijker dan het leven van je vrienden? En terwijl ik dit dacht, smeekte hij tot God om mijn schoot. Dat maakte mijn hart zo zwak dat ik meende te bezwijken. Moet ik dan nu sterven, ondanks dat er levensreddende hulp binnen handbereik ligt?

Toen vouwden mijn benen zich open en zeeg ik in elkaar. Ik werd bleek als een lijk, en voelde mijn ogen wegdraaien in mijn hoofd. Hier hing niet enkel zijn leven vanaf, besepte ik, maar ook het mijne. Hoe belangrijk kan een schande zijn, als er twee levens vanaf hangen, en als jezelf voortplanten eigenlijk een eervolle daad is? Je moet het doen, drong de jongeman weer aan, en hij beurde me op.

Ik dacht na, over hoe het zaad van een vrouw zo sterk is dat het de kop van een monster kan vermorselen, en ik dacht: moet ik dat soort zaad niet nu zaaien? Wist ik maar honderd procent zeker dat het zo werkte, dan zou ik meteen ja hebben gezegd. Het was klaar duidelijk dat hij onweerstaanbaar was, zo overtuigend aangedaan. Waarom was er tussen ons zo'n vijandschap ontstaan, was dat niet enkel en alleen omdat ik niet met mijn eigen verlangens mocht en kon samenvallen? Wat zou het ergste zijn, vroeg ik me af, zou dat zijn dat ik als Hoer zou worden bestempeld? Dat de Vader me onzuiver zou vinden?

leggen.

Ick repliceerde: dat segt gy wel maer mijn Vaeder niet.

Hy segt: hy doet al want hy wilt dat gy vermenigvuldigt.

Ick repliceerde: Ja, maer den tijt en isser niet.

Hy zeyde: hy doet al want ick ben bereijt.

Daerop zeyde ik: dat en comt niet te pas want gy hebt een Vrouw.

Hy zeyde: ick en doen niet, en vervolgde: soo gy my nu niet en of verlost soo moet ick sterven. Ik dagt: sou zijn Vrouw Doot zijn om dat hy dat segt? En vervolgde: wat sal ick doen in desen strijt, mijn Eere waegen of hem laeten sterven? En terwijl ik dat dagt, smeekte hy al om God en om Godes wil. Dat mackte mijn Hert soo teer dat ick mejnde te bezwijken en dagt weder: Lieven Heer of Lieven Vaeder, wat moet ik doen in dese gelegenthey? En vervolgde: ick weet dat ik mijn Leven moet stellen voor dat van mijn Vrienden maer mijn Eere en weet ick niet. Dan zeyde hy: och! Moet ik dan sterven, met een verheffende stem daer levens middelen zijn.

Dan vouden mijn Beenen onder my en begon soo neder te zijgen en wiert als een Doode soo bleeck en mijn Oogen keerden in mijn Hooft soo dat ick het voelde, en dagt: 't en is om zijn leven niet alleen maer ook het mijne. Wat raet twee levens aen een schande die geene en is volgens het gemeen Oordeel dat het Volk werven eereijk noemt. Ook het vermenigvuldigen dienvolgens tweesins. Dan zeyde hy: ghy moet het doen en beurde my op.

Dan dagt ik op 't Saet der Vrouwe dat het Serpent den kop vermorselen sou en dagt: sou ick dat nu moeten Saejen? En vervolgde: als ick dat wist ick sou 't doen, en vervolgde noch: 't is apparent omdat hy my soo onwederstandelijck aendoet en dat hy met sulke een kracht is aengedaen, ook om datter sulcke een Vijantschap staet tussen my en tussen het selve dat ick hem niet naederen can, noch sien mag. Dan dagt ick wel of dat een mis was, wat sou 't dan wesen? Sou ick niet voor een Hoer aengemerckt worden? Dan wat was daer aen gelegen, can u Vaeder u niet zuyver verklaeren of zuyver macken of puersieeren?

H ERTALING

Lize Spit

O RIGINEEL

Isabella de Moerloose

Foert, dacht ik toen, als het daarop neerkomt, dan is dat maar zo, de heer kent tenslotte mijn hart, mijn eerlijkheid.

Toen ons zaad samengesmolten was, zei ik: wat nu? Hij zei eerst niets, maar beloofde dat hij me zou helpen mijn werk uit te voeren, hij zou niet rusten voor ons werk klaar was.

Als jij die belofte nakomt, zei ik, dan zal je de gelukkigste man op aarde zijn, al je wensen zullen uitkomen, en ik begon hem daar meteen bewijs van te tonen.

Het is tevergeefs geweest. De jongeman bleek toch niet te vertrouwen.

Tot mijn verbazing heeft hij met vreemden besproken wat ik aan hem had toevertrouwd, met als gevolg dat er nu geruchten over me de ronde doen. Aanvankelijk wilde ik niet geloven dat de jongeman deze roddels had aangestookt, maar hij is de enige aan wie ik mijn geheimen en bed toevertrouwd heb, dus het kan niemand anders zijn geweest.

Hij heeft zelfs met de brieven te koop gelopen die ik hem ooit vanuit de gevangenis in alle vriendschap heb gestuurd,

Ick dagt: Ja en wat dan, met een vrij gemoet by leggen om u Hemel Vaeder te vereereelijcken? Dan dagt ick: fiat, en zeyde: alst wesen moet dat ick mijn eere waege het zy soo, en om vatten hem in den naem des Heeren, en dagt: hy kent mijn hert.

En alst gedaen was, zeyde ik: wat sal dat zijn? Hy zeyde: niet een sier, en vervolgde: nu sal ick u helpen u dingen uytvoeren tot den lesten toe, en niet rusten of het is gedaen.

Daerop zeyde ick: het zy soo, en vervolgde: soo gy dat doet, soo en salder geen geluckiger man op aerde leven, nog oyt geleeft hebben want de steenen sullen te kout zijn daer gy over gaet. En behalven dat en sult gy niet connen wenschen of gy sult het hebben, en begon hem van dien tijd af daer preuven van te laeten sien al om hem te meer aen te moedigen maer te vergeefs: hy was ontrouw.

En bragt op straet dat ik met hem in 't heijmelijk gedaen en gesproken hadde, waerop dito gerugt gevolgt is tot mijn verwondering, om dat ik niet denken wilde dat hy sulks gedaen hadt. En evenwel moest ik het dencken op het lest omdat er niemant ter Werelt als hy van en wist of ontrent geweest was doen ick die woorden sprack en actie pleegde. Dogh en hebbe ick hem dat noyt laeten blijken door dat my de gedagten lang daer naer gecomen zijn en dat ik hem dan niet en sou willen sien hebben, laet staen spreken om het gene hy my meer gedaen heeft. Dat is vooreerst geyle Brieven geschreven en dan met mijn Brieven te koop gelooopen, als ick hem als een Vriendt geschreeven had op het Gevangen-huys zijnde. Daer by gevoegt was: wy sullen onse questie of swaerigheyt voor dit mael over stappen om dese af te doen die van meerder inportantie is, en 't vervolgh komt sito over en maeckt dat gy by my komt om met my spreken want daer en is niemant die my meer dienst can doen als gy, om dat gy van mijn saeken of dingen weet meer als andere die ik geschreven of gedaen hebbe daer ik om gevangen ben, en noemde hem Broeder om dat den Officier die sou laeten deur gaen en hem toe komen.

En met desen Brief heeft hy te koop gelooopen so elk hooren can uyt de volgende geschiedenis: dat in ste van

H ERTALING

Lize Spit

O RIGINEEL

Isabella de Moerloose

waarin ik hem vroeg of hij wilde langskomen, omdat hij de enige was die me zo goed kende en me kon helpen. Brieven waarin ik deed alsof hij mijn broer was, zodat de officier hem probleemloos door de gevangenispoort zou laten passeren. Omdat hij ook de inhoud van deze intieme brieven heeft gelekt, beschouw ik hem als de grootste leugenaar op aarde. Hij mag zich nu zo eerlijk voordoen als hij wil, ik zal hem niet meer aankijken, niet meer groeten, ik wil hem nooit meer zien. Ik beschouw hem nu als een wildvreemde.

Dit is namelijk de straf die ik uitoefen over al mijn vijanden: tegen hen heb ik geen tong meer om te spreken, ik heb geen ogen meer om hen aan te kijken, noch oren om hen te horen spreken. Als zij iets zeggen, vraag ik aan de aanwezigen: wat zegt die vreemdeling daar toch? En ik zal mijn verdriet nooit laten blijken, ik zal goed fatsoen behouden bij elke ontmoeting, en aardig blijven, totdat ze spijt krijgen van wat ze gedaan hebben, en betreuren dat ze mij zijn kwijtgespeeld, hun meest betrouwbare en aardigste vriend.

by my te komen, waerom ik hem den ontrouwsten noeme die leeft. Hy mag sich soo eerelijck voor geven als hy wilt, ick sal hem daer voor groeten of ontmoeten so hy my voor komt, hem niet willende aensien als een bekenden maer als eenen wild vreemden (dat is de straffe die ik oeffene over mijne Vijanden.

Ik en hebbe vooreerst geen tong om voor haer te spreken, nog oog om haer aen te sien, noch oor om haer aen te hooren. Spreeken zy iets in mijn presentie, soo vraeg ik de bywesers wat hij segt of staet en prevelt, en vervolge: toovert hy of zy, of hy sou my wel betooveren, daerom mag ick wel gaen loopen. En gaen soo henen met een aerdigheyt om soo in mijn eere te blijven door met een goet fatsoen mijn afscheyt te nemen, dat is met een soetigheyt en soo geeft men haer de grootste spijt, want dat doet hun nog eens dencken om het gene zy verlooren hebben: dat is een soet of lief geselschap dat vol aerdigheden is.)

Uit: Isabella de Moerloose, Vrede tractaet, gegeven van den hemel door vrouwen zaet Laurens Gunter, Amsterdam 1695, te vinden op de DBNL, hier gebruikt: de aangepaste editie (in fragmenten) van Lieke van Deinsen en Karen Hollewand

HISTORISCHE KLASSIEKERS

Lesbrief

Isabella de Moerloose

Opdracht A – De grens van eerlijkheid

Verlangen, geloof en zelfverdediging in het *Vredetractaet*

Doel:

Je onderzoekt hoe Isabella de Moerloose in haar *Vredetractaet* haar verliefdheid beschrijft en hoe zij zichzelf positioneert in haar eigen levensverhaal. Je analyseert hoe religieuze beeldspraak en afhankelijkheid haar verhaal kleuren. Je kunt deze opdracht individueel uitvoeren of in een tweetal.

Lees in de hertaling van Lize Spit: *De mooie jongeman* (deel 1)

1. *De mooie jongeman* (deel 1) Verlangen en taal

In deel 1 beschrijft Isabella hoe haar gevoelens voor de jongeman groeien terwijl ze hem brieven schrijft. Beantwoordt de volgende vragen:

- Hoe verandert de toon van het fragment naarmate haar verlangen sterker wordt?
- Welke woorden of beelden maken duidelijk dat schrijven hier méér is dan communicatie?

- c. Wat gebeurt er met haar boek terwijl haar verliefdheid groeit? Wat zegt dat over de relatie tussen liefde en auteurschap?
- d. Sluit af met een korte interpretatie (ca. 150 woorden) waarin je onderstaande vraag als leidraad neemt:
Is dit fragment vooral een liefdesverhaal, een spirituele crisis of een creatief proces?

2. De Bijbelse vergelijking: Jona in de walvis

De vertelster vergelijkt zichzelf met de profeet Jona(s), die overboord wordt gegooid en door een walvis wordt opgeslokt.

“Er is naar me geluisterd: de jongeman is uit zichzelf naar mij toe gekomen! Zonder erbij na te denken heb ik me volledig aan hem overgegeven, naïeveling die ik was, want net als de profeet Jonas ben ik overboord beland, de vreselijke golven slingeren me nu heen en weer, heen en weer, en door de meest hongerige walvis zal ik worden opgeslokt. Eerst raakte ik door de jongeman gekwetst, maar nu is het vooral de reactie van anderen die me schaadt...”

- a. Verdiep je hier in het Bijbelverhaal Jona(s) in de walvis. Kun je de vergelijking met de profeet Jonas uitleggen?
- b. Op welk precies moment in haar verhaal gebruikt Isabella de Moerloose de Jona-vergelijking?
- c. Wat is er net gebeurd — en waarom kiest ze volgens jou juist hier voor een Bijbels beeld?
- d. Waar zou ‘de meest hongerige walvis’ een metafoor voor kunnen zijn?

Opdracht B – Het lichaam als verhaal

Isabella de Moerloose en Lize Spit in gesprek

Zowel Isabella de Moerloose (17e eeuw) als Lize Spit (21e eeuw) schrijven autobiografisch. Ze gebruiken hun eigen leven als materiaal. In beide teksten staat het lichaam centraal: als bron van verlangen, schaamte, ziekte, reputatie of identiteit.

Maar hoe verschillend schrijven zij over hun lichaam? En wat zegt dat over hun tijd?

1. Het lichaam als crisis

Lees:

- Het fragment uit *Autobiografie van mijn lichaam* van Lize Spit. Je vindt het [hier](#).
- De volledige hertaling van Lize Spit van Isabella de Moerloose

Markeer tijdens het lezen zinnen en passages die gaan over het lichaam, schrijven, seksualiteit, relaties, schaamte en reputatie.

Beantwoord in een korte analyse de volgende vragen (ca. 300 woorden):

- Wanneer wordt het lichaam in beide teksten een probleem of crisis?
- Hoe wordt het lichaam beschreven? Kies één van deze begrippenparen:
  - Concreet of metaforisch?
  - Schaamtevol of analytisch?
  - Religieus of psychologisch?
- Welke rol speelt taal bij het “beheersen” van het lichaam?

2. Functie van het egodocument

Schrijf een vergelijkende analyse (ca. 200 à 300 woorden) waarin je onderzoekt:

- a. Waarom deze auteurs over zichzelf schrijven.
- b. Hoe zij zichzelf positioneren.
- c. Wat Isabella de Moerlose een typische 17e-eeuwse schrijver maakt en Lize Spit een typisch 21e-eeuwse.

Sluit dit deel af met een heldere these:

Het grootste verschil tussen deze twee egodocumenten is ...

